

LUNDS
UNIVERSITET

En studie i blått

– Har det politiska skiftet ekonomiserat kulturen?

Evelina Cederholm

Kandidatuppsats i Kulturadministration (KULK10)

Avdelningen för kulturarbete och intermedialitet

Institutionen för kulturvetenskaper

Lunds universitet

VT-13

Handledare: Ludwig Qvarnström

Examinator: Mikael Askander

Abstract

Title: A Study in Blue – Has the Political Change in Sweden Initiated an Economization of Culture?

The purpose of this paper is to make the effects of the new cultural policies as presented by the current government visible. To do this I conducted a document study of *Proposition 1996/97:3: Kulturpolitik* och *Proposition 2009/10:3: Tid för kultur* in order to clearly show the change in Swedish cultural policy. I also conducted an interview study with members of Form/Design Center's staff in order to show how a cultural organization has been affected by the changes in cultural policy. The hypothesis of the paper states that the political changes have resulted in an economization of the culture. The theoretical framework consists of Pierre Bourdieu's concepts of capital, field and habitus and concepts from organizational behavior.

The document study showed that the current government emphasizes that all of our society is responsible for the culture, whereas the culture sector is expected to turn to the other sectors for funding and collaborations.

The interview study showed that the organization is going through an emergent process of change to become more professional, and that the staff experience increased demands from the public sector regarding collaborations with the private sector in order to obtain sponsorships et cetera.

Keywords: culture, economy, cultural policy, Bourdieu, capital, habitus, field, organizational behavior, organisationsförändring, kulturpolitik, kultur, ekonomi

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING.....	1
1.1 Bakgrund och ämne.....	1
1.2 Syfte, hypotes, frågeställningar och avgränsningar.....	2
1.3 Teori.....	2
<i>1.3.1 Bourdieus handlingsfilosofi – kapital, habitus och fält.....</i>	<i>2</i>
<i>1.3.2 Organisationsteori.....</i>	<i>4</i>
1.4 Metod och material.....	5
<i>1.4.1 Dokumentstudie.....</i>	<i>6</i>
<i>1.4.2 Intervjustudie.....</i>	<i>6</i>
1.5 Tidigare forskning.....	7
1.6 Disposition.....	8
2. KOMMERS OCH KULTUR I SVENSK KULTURPOLITIK.....	8
2.1 Proposition 1996/97:3: Kulturpolitik.....	8
2.2 Proposition 2009/10:3: Tid för kultur.....	11
2.3 Vad innebär detta?.....	15
3. MELLAN DET KULTURELLA OCH KOMMERSIELLA.....	18
3.1 Egna åsikter om kultur, ekonomi och kulturpolitik.....	19
3.2 Beskrivningar av kulturpolitiken och kultursektorn.....	20
3.3 Beskrivningar av och åsikter om organisationen.....	23
4. SLUTSATSER.....	27
4.1 Denna uppsats och framtida forskning.....	31
5. SAMMANFATTNING.....	32
Källförteckning.....	34
Bilagor.....	37

1. Inledning

1.1 Bakgrund och ämne

Socialdemokratiska ”Regeringen Persson” tillträdde 1996¹, och samma år modifierade man de kulturpolitiska målen för första gången sedan 1974. Det rörde sig dock inte om några större förändringar, bortsett från ett något större fokus på den enskilde individen istället för samhället i stort. Kulturens viktiga roll för vår identitet betonades, och gavs en instrumentell funktion i skapandet av denna.² Delmålet om ”kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet”³ behölls, med motiveringen: ”Kommersialismens negativa verkningar avspeglar sig i likriktning, förtygligande och centralisering, men också i växande klyftor mellan olika människor och grupper.”⁴ Klyftan mellan ekonomi och kultur var tillsyns således ännu påtaglig ur ett socialdemokratiskt perspektiv.

År 2006 ersattes den socialdemokratiska regeringen av den borgerliga koalitionsregeringen Regeringen Reinfeldt som fortfarande är vid makten i dag, 2013. I september 2009 lade regeringen fram *Proposition 2009/10:3: Tid för kultur*, resultatet av ett betänkande som lades fram av kommittén Kulturutredningen. *Prop. 2009/10:3* förde bland annat med sig den så kallade kultursamverkansmodellen⁵ och delmålet om kommersialismens negativa verkningar slopades med motiveringen att det ”knappast är relevant att peka ut den kulturella verksamhet som bedrivs på kommersiell grund som huvudsakligen skadlig eller negativ och något som därför behöver motverkas”⁶. Regeringen Reinfeldt tog i och med detta tydligt ställning mot tidigare socialdemokratiska regeringars kritiska syn på att blanda kommers och kultur. Istället eftersträvas samverkan mellan kultur och näringsliv och uppmuntran till breddad finansiering, det vill säga icke-offentlig finansiering som komplement till – eller istället för – det offentliga stödet.

Utifrån detta stora, politiska perspektiv är det intressant att gå ner på gräsrotsnivå och undersöka om det politiska skiftet på något sätt har lett till förändringar inom en organisation i kulturområdet. En förändrad inriktning av kulturpolitiken innebär nya omständigheter och bidragssituationer att förhålla sig till som kulturverksamhet, och det kan även innebära en tvingad eller frivillig förändring av hur man arbetar för att hålla verksamheten vid liv.

¹ Regeringen Persson satt från 1996-03-22 till 2006-10-06, se <http://www.regeringen.se/sb/d/2460/a/14591>.

² *Regeringens proposition 1996/97:3: Kulturpolitik*, Stockholm, 1996, s. 211.

³ *Prop. 1996/97:3*, s. 15.

⁴ *Prop. 1996/97:3*, s. 29.

⁵ Modellen innebär att Statens kulturråd fördelar statsbidrag till landstingen, som sedan fördelar pengarna till bidragsmottagare i länet. Se <http://www.regeringen.se/sb/d/14028/a/158282>.

⁶ *Regeringens proposition 2009/10:3: Tid för kultur*, Stockholm, 2009, s. 28.

1.2 Syfte, hypotes, frågeställningar och avgränsningar

Det övergripande syftet med undersökningen är att synliggöra konsekvenserna av den kulturpolitik som formulerats av Regeringen Reinfeldt. Det skulle vara ett alltför omfattande forskningsarbete att försöka synliggöra alla konsekvenser av denna kulturpolitik, och jag har därför valt att göra en dokumentstudie för att visa på skillnaderna mellan Regeringen Perssons och Regeringen Reinfeldts kulturpolitik och samtidigt göra ett stickprov i form av en intervjustudie med personal från Form/Design Center i Malmö.

Hypotesen som studien kretsar kring är att det politiska skiftet från socialdemokratisk regering till en koalitionsregering bestående av Moderata samlingspartiet, Centerpartiet, Kristdemokraterna och Folkpartiet har inneburit en ekonomisering av kulturen. Min frågeställning är baserad på denna hypotes, vilken naturligtvis kommer att prövas under undersökningens gång. Frågorna jag utgår från är:

- Hur har Form/Design Centers verksamhet/organisation förändrats till följd av det politiska skiftet?
 - Hur beskriver personalen förändringar i kulturpolitiken?
 - Hur beskriver personalen förändringar i kultursektorn?
 - Vad tycker och tänker personalen om kulturpolitiken och dess förändringar?
 - Vad tycker och tänker personalen om organisationen och dess förändringar?

Intervjustudien kan omöjligt vara representativ för varenda kulturverksamhet i Sverige, men den ger en indikation på hur en kulturverksamhet kan ha påverkats av ett förändrat politiskt klimat. Valet av kulturverksamhet gjordes utifrån min tidigare erfarenhet av Form/Design Center och det faktum att de i egenskap av ideell förening är något av ett mellanting mellan ett kulturföretag och kommunal verksamhet, något som kan vara en fördel om endast en organisation ska studeras. Uppsatsens tidsmässiga avgränsning är något flytande och avgörs främst av respondenternas svar.

1.3 Teori

1.3.1 Bourdieus sociologi – kapital, habitus och fält

Som vägledning vid användningen av Pierre Bourdieus sociologi i det teoretiska ramverket har främst Bourdieus översatta *Praktiskt förnuft: bidrag till en handlingsteori* (1999) och Donald Broadys *Sociologi och epistemologi: om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin* (1990) använts.

Den franske kulturanthropologen och sociologen Pierre Bourdieu utvecklade under 1900-talets andra hälft sin sociologi i samarbete med ett flertal medarbetare från olika vetenskapliga discipliner. Centralt i den bourdieuska sociologin är att kombinera de teoretiska aspekterna med empiriskt arbete med hjälp av redskap i form av ett antal nyckelbegrepp.⁷

Kapital är det centrala begreppet i Bourdieus sociologi. Kapital kan vara symboliskt eller ekonomiskt, det vill säga kapital som existerar för att det erkänns av människor som värdefullt (sådant som anses vara prestigefyllt, ärofyllt och så vidare) och kapital som är materiellt (fysiska tillgångar som pengar och dylikt). Symboliskt kapital är ett paraplybegrepp för olika arter av kapital, däribland kulturellt kapital som kan sägas vara det symboliska kapital som värderas högst av framförallt den dominerande klassen i samhället och av många andra grupper därtill. Kapitalarternas värde och relationen dem emellan är föränderliga. Man kan även använda sig av en kapitalart för att skaffa en annan, och reglerna för denna konvertering ändras ständigt. Syftet med begreppet symboliskt kapital är att synliggöra det som tillskrivs värde och begreppet är relationellt eftersom fokus ligger på relationer mellan tillgångar/egenskaper hos någon eller några och dem som ser och värderar dessa tillgångar/egenskaper. Omedvetet arbetar människor ständigt för att öka sitt och sin grupps kapital, och strategierna för ökat kapitalinnehav och bruk av detta kapital styrs av habitus.⁸

Habitus är resultatet av det liv man dittills har levt: erfarenheter, minnen, tankesätt och till och med motorik. Detta styr hur vi instinktivt tänker, handlar, uppfattar och värderar sociala sammanhang. Vi är även delar av större habitus, till exempel familjer och yrkesgrupper. Habitus är förkroppsligat kapital, det vill säga marknaden (andra människor) avgör vad i ens habitus som kan användas som kapital. Hur habitus kan användas som kapital styrs av vilka grupper vi rör oss inom, eftersom grupper värderar kapital olika. Habitusteorin bygger på att förklara människors beteende genom att analysera relationen mellan våra habitus och de sociala sammanhang vi befinner oss i. Människan är således en agent vars handlingsstrategier härstammar från habitus och sociala omständigheter.⁹

Fält uppstår när en grupp människor eller institutioner kämpar om symboliska eller materiella tillgångar som är gemensamma endast för dem. För att något ska räknas som ett socialt fält krävs det att en specifik art av symboliskt kapital styr de föreställningar som fältets medlemmar har, att det finns institutioner och agenter med specialkunskap (till exempel

⁷ Broady, Donald, *Sociologi och epistemologi: om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, HLS Förlag, Stockholm, 1990, s. 13.

⁸ Broady, 1990, s. 171-227.

⁹ Broady, 1990, s. 228-269.

litteraturprofessorer inom det litterära fältet), och att man inom detta fält kan erhålla vinster som är unika för fältet genom fältspecifika insatser och investeringar.¹⁰

Dessa begrepp används i uppsatsen för att få en djupare förståelse för de kulturpolitiska förändringar som syns i dokumentstudien och för att bättre förstå de förändringar och åsikter som beskrivs i intervjustudien. Hur agerar till exempel en kulturverksamhet när den förväntas lägga större fokus på ekonomiskt kapital trots att det konstnärliga fältets föreställningar styrs av symboliskt kapital?

1.3.2 Organisationsteori

Till intervjustudien används utöver Bourdieus nyckelbegrepp organisationsteoretiska begrepp från Mats Alvesson, Stefan Sveningsson och John Child. De begrepp som används är *organisationskultur*, *planerad förändring*, *framträdande förändring*, *revolutionerande förändring* och *evolutionär förändring*. Utöver dessa begrepp appliceras generellt en processuell syn hämtad från Alvesson och Sveningsson – och andra teoretiker som citeras i deras verk – på organisationsförändringar. Denna processuella syn innebär att man ser på förändringar som ”en öppen, kontinuerlig och oförutsägbar process utan tydlig början eller avslutning.”¹¹

John Child är en av de teoretiker vars teorier om organisationsförändring omnämns i *Förändringsarbete i organisationer* (2008) och även han skriver bland annat om bakomliggande faktorer till organisationsförändring och de olika typerna av förändring. Som komplement till Alvesson och Sveningssons bok har därför *Organization: contemporary principles and practice* (2005) använts. Nedan följer en kort redogörelse för de organisationsteoretiska begrepp som appliceras på uppsatsens material.

Organisationskultur har likt kulturbegreppet ett flertal definitioner, men de gemensamma nämnarna i definitionerna är gemensamma meningar, betydelser, värderingar och normer inom organisationen, och att människor i en grupp tolkar saker och ting på ett likartat sätt.¹² Detta begrepp kan sägas vara relaterbart till Bourdieus habitusbegrepp, eftersom organisationskultur ”syftar på det som finns bakom och styr beteendet snarare än på beteendet som sådant.”¹³

¹⁰ Broady, 1990, s. 270-297.

¹¹ Alvesson, Mats & Sveningsson, Stefan, *Förändringsarbete i organisationer: om att utveckla företagskulturer*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2008, s. 45.

¹² Alvesson & Sveningsson, 2008, s. 56.

¹³ Alvesson & Sveningsson, 2008, s. 57.

Planerad förändring innebär förändring som vanligtvis initieras av ledningen, och där åtgärder och processen för att genomföra dessa åtgärder är bestämda på förhand. På agendan finns mål man ska uppnå, och man gör även upp en plan för specifika organisatoriska förändringar. Förändringsprocessen sprids alltså nedåt i organisationen från toppen.¹⁴

Framträdande förändring initieras däremot i botten av organisationen och rör sig uppåt. Det handlar om mellanchefer och anställda som initierar kontinuerliga förbättringsprojekt och spontant experimenterar med nya metoder. Den här typen av förändringar är karaktäriserande för lärande organisationer.¹⁵

Revolutionerande förändring är omfattande och berör flera organisatoriska dimensioner – organisationskultur, ledarskap, organisationsstruktur och så vidare – samtidigt. Den här typen av förändring är strategisk och påverkar dimensionerna radikalt under en relativt avgränsad period (så kallad diskontinuerlig förändring).¹⁶

Evolutionär förändring är i sin tur kontinuerlig och tar plats gradvis under en längre period som inte är tydligt avgränsad. Den här typen av förändring påverkar endast delar av organisationen och avser operationella förändringar som sker inom ramen för organisationens existerande strategi och kultur.¹⁷

1.4 Metod och material

Den övergripande metoden för studien är kvalitativ. Kännetecknande för kvalitativ forskning är att man beskriver verkligheten med hjälp av ”orddata” för att förstå det som analyseras, till skillnad från kvantitativ forskning som snarare syftar till att förklara något.¹⁸ Eftersom hypotesen redan på förhand klargör att uppsatsen utgår från att det har skett förändringar inom studieobjektet och inom kulturområdet som helhet är ett tolkande angreppssätt nödvändigt för att få en djupare förståelse för dessa förändringar. Målet är att synliggöra och försöka förstå de kulturpolitiska förändringar som ägt rum genom en dokumentstudie och att på ett empatiskt sätt redogöra för en kulturorganisations perspektiv på förändringar inom kulturpolitiken, kulturområdet i stort och inom organisationen.

Som Andreas Fejes och Robert Thornberg kommenterar i *Handbok i kvalitativ analys* (2009) har man som forskare i en kvalitativ studie inte en otolkad tillgång till

¹⁴ Child, John, *Organization: contemporary principles and practice*, Blackwell, Oxford, 2005, s. 284.

¹⁵ Alvesson & Sveningsson, 2008, s. 30. En lärande organisation lär sig hela tiden av sina erfarenheter för att lösa uppgifterna på ett bättre sätt nästa gång, se www.ne.se/larande-organisation för mer information.

¹⁶ Alvesson & Sveningsson, 2008, s. 29.

¹⁷ Alvesson & Sveningsson, 2008, s. 29.

¹⁸ Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2009, s. 18-19.

verkligheten som kan återges på ett exakt sätt, utan det man beskriver är en tolkning av verkligheten där forskarens bakgrund och kunskap används som ett redskap i tolkningsprocessen.¹⁹ Dokumenten och respondenternas svar tolkas alltså aktivt utifrån den egna förförståelsen. Då jag har en relation till studieobjekten sedan tidigare är det lönlöst att försöka vara helt objektiv, och jag väljer istället att acceptera min förförståelse och bruka den.

Det kan invändas att ett stickprov i form av en intervjustudie är för begränsad för att användas i en generalisering om hur det ser ut i ett större sammanhang, i det här fallet Sveriges kultursektor i stort, men som Robert K. Yin påpekar bygger fallstudier på analytiska generaliseringar, i likhet med vetenskapliga experiment. Resultatet analyseras och blir en del av en teori som sedan prövas, inte ett definitivt svar om hur verkligheten ser ut.²⁰ Det innebär att denna kvalitativa intervjustudie – även om det inte är en djupgående fallstudie – på gräsrotsnivå kan visa det stora i det lilla.

1.4.1 Dokumentstudie

Dokumentstudien är av en komparativ karaktär och innefattar *Proposition 1996/97:3: Kulturpolitik* och *Proposition 2009/10:3: Tid för kultur*, framlagda av två olika regeringar och innehållandes förslag på nya kulturpolitiska mål. Respektive proposition sammanfattas och innehållet tolkas sedan med hjälp av Bourdieus nyckelbegrepp. Den huvudsakliga fokuseringen i analysarbetet ligger på sådant som är av relevans för hela kulturområdet, exempelvis kulturens finansiering. Syftet är att redovisa de två olika regeringarnas kulturpolitiska linjer och tolka dem för att sedan kunna relatera detta till resonemanget som förs kring intervjustudiens material.

De två propositionerna är utvalda för att tydligt kunna påvisa att en kulturpolitisk förändring har ägt rum, och för att visa vad denna förändring innebär både på ett teoretiskt och ett konkret plan. Det fanns en tanke om att granska fler dokument från de olika mandatperioderna, men eftersom de två propositionerna var de viktigaste fokuserades dokumentstudien på dem.

1.4.2 Intervjustudie

Mats Alvesson och Dan Kärreman poängterar att istället för att betrakta materialet som ”data” som passivt samlas in och redovisas kan man i sitt forskningsarbete genom den egna förförståelsen föra en dialog med materialet och vara öppen inför tolkningen av det, till

¹⁹ Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), 2009, s. 17.

²⁰ Yin, Robert K., *Fallstudier: design och genomförande*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2007, s. 58.

exempel genom att använda sig av teoretiska perspektiv som inte normalt appliceras inom det akademiska fältet man tillhör.²¹ Jag har med detta i åtanke valt att använda organisationsteori i intervjustudien och i tolkningen av intervjumaterialet istället för exempelvis Foucaults diskursbegrepp.

Djupgående intervjuer genomfördes i syfte att synliggöra vilka förändringar som har genomförts och om de kan härledas till det politiska skiftet. Ursprungligen var tanken att genomföra tre enskilda intervjuer, men på grund av respondenternas schema gick det antingen att göra tre enskilda intervjuer á tjugominuter eller en gruppintervju á ca 1 timme. Tjugominuter var ett för knappt tidsomfång för att verkligen kunna diskutera frågorna på djupet, därför genomfördes en gruppintervju trots risken för källkontaminering. För att motverka källkontaminering mailades frågorna ut tillsammans med transkriberingen så att respondenterna kunde komplettera sina svar enskilt om de ville.

Som stöd vid utarbetandet av intervjuplanen – se bilaga 1 – användes *Intervjusetodik* (Lantz, 2007) för den mer praktiska handledningen. Organisationsteori var invävt i intervjuens frågor för att bättre förstå de organisatoriska förändringarna och vad som låg bakom dem.

Antalet respondenter begränsades till tre eftersom intervjumaterialet endast är en del av uppsatsens fullständiga material. Det hade varit alltför tidskrävande att ha med fler respondenter och att analysera ytterligare intervjuer, medan en eller två intervjuer hade varit för få för att få en varierad bild av fenomenet. Vid en djupare studie hade det varit rimligt att utöka intervjustudien, men en avgränsning var i det här fallet nödvändig.

Studien baseras helt på respondenternas utsagor. Detta är en svaghet eftersom en studie blir pålitligare ju fler källor man använder sig av, men om något påstående från intervjumaterialet behövde kontrolleras fanns verksamhetsberättelser från Form/Design Center till hands. Dessa var ursprungligen tänkta att inkluderas i studien, men valdes bort till förmån för en mer djupgående intervjustudie eftersom det inte fanns utrymme för djupgående studier av både dokumenten och intervjuerna.

1.5 Tidigare forskning

Det finns en hel del forskning som rör kulturpolitik, men med tanke på att det inte var alltför länge sedan *Prop. 2009/10:3* lades fram finns det ett behov av forskning som är relaterad till den nya kulturpolitiken och vilka konsekvenser den har haft för kulturområdet, särskilt när det

²¹ Mats Alvesson & Dan Kärreman, "Constructing Mystery: Empirical Matters in Theory Development", i *Academy of Management Review*, 2007, vol. 32, nr. 4, 1265–1281.

gäller fokuseringen på icke-offentlig finansiering. Det kommer dock allt fler publikationer och nyheter som rör kulturekonomi, mycket tack vare personer som Emma Stenström och Tobias Nielsén vilka ligger bakom hemsidan kulturekonomi.se.²² Hemsidor som denna är nödvändiga för ett analytiskt granskande av ämnen som kultur och ekonomi och för att väcka ett intresse kring frågor som rör kulturekonomi.

Relevant forskning för denna uppsats när det gäller ekonomisering av kulturområdet och nutida svensk kulturpolitik är i synnerhet *Kultursverige 2009: problemanalys och kulturstatistik* (2008), *Finansieringsmodeller för konst och kultur – En kartläggning av problem, teori och goda exempel* (2012), *En kulturutredning: pengar, konst och politik* (2010), *Under konstruktion: effekter av kultursamverkansmodellen 2010-2012* (2012), *Kulturpolitik som instrument: en idéanalys av propositionen Tid för kultur* (2011), *Kultur som företag – en kvalitativ studie om åsikter kring privat finansiering av kultur* (2012) och *Konstiga företag* (2000). Intressant är även forskning som rör Form/Design Center, till exempel *En rapport om Form/Design Center* (2010). Detta forskningsmaterial har i vissa fall använts som källor i uppsatsen.

1.6 Disposition

I kapitel 2 sammanfattas kulturpropositionerna från 1996 och 2009 och tolkas utifrån Bourdieus nyckelbegrepp. I kapitel 3 redovisas intervjustudiens genomförande, intervjumaterialet och tolkning av detta utifrån Bourdieus nyckelbegrepp och organisationsteori. I kapitel 4 redovisas de slutsatser som dragits genom studierna och uppsatsens relevans i framtida forskning. I kapitel 5 sammanfattas uppsatsen.

2. Kommers och kultur i svensk kulturpolitik

2.1 Proposition 1996/97:3: Kulturpolitik

År 1993 tillsattes kommittén Kulturutredningen, vars uppgift var att utifrån de kulturpolitiska målen från 1974 utvärdera kulturpolitikens inriktning. De skulle även redogöra för kulturpolitikens långsiktiga krav och utmaningar, främjande åtgärder och förslag om de kulturpolitiska målen. År 1995 överlämnade Kulturutredningen sitt slutbetänkande, som sedan remissbehandlades.²³

²² Se www.kulturekonomi.se för vidare information.

²³ Prop. 1996/97:3, s. 12.

I propositionen konstaterar man att kulturutbudet i hela landet kan stärkas och breddas genom att göra det ekonomiska stödsystemet smidigare. Tidigare har stödet gått i första hand till institutioner på regional nivå och kulturverksamhet i studieförbund. I propositionen föreslås att stödet till regional verksamhet utvidgas till filmområdet och dansområdet, att stödet till biblioteken stärks och att länskonstnärverksamhet i stor skala införs. Det lokala kulturlivets mångfacetterade karaktär och innovativa vilja betonas, men man konstaterar att det krävs nya arbetsformer för att utnyttja resurserna bättre eftersom stat, landsting och kommun har begränsade möjligheter att utöka det ekonomiska stödet. Värdet av det lokala kulturlivet betonas även då man slår fast att ett lokalt kulturliv där medborgarna kan delta och skapa aldrig kan ersättas av det massmediala utbudet. Regeringen Persson anser att det bör ligga i statens intresse att se till så att resurserna används på bästa sätt utan att styra det lokala kulturlivet, och att kulturlivet ska växa under lokalt ansvar med stöd från staten. Kulturpolitikens fokus anser man även bör ligga på att möta de nya krav som människor ställer på kulturen och att ingen ska lämnas utanför.²⁴

I propositionen klargör Regeringen Persson att folkbildningen – studieförbunden i synnerhet – bör spela en större roll i kulturpolitiken, framförallt när det gäller eget skapande och att fungera som en första kontaktyta mellan människor och kultur som kan leda till vidare deltagande i kulturlivet. Även för kulturarbetare anses folkbildningen vara viktig eftersom det är en stor försörjningsskälla. Slutligen slår regeringen fast att folkbildningen är central i arbetet med att hävda kulturens plats i hela Sverige.²⁵

För att vitalisera kulturlivet och ta tillvara på kunskap och idéer landet runt klargör regeringen att de ämnar ge sex treåriga nationella uppdrag till institutioner eller verksamheter i olika delar av landet med metoder för utveckling och förnyelse inom en genre, konstform eller verksamhetsform.²⁶

Barn och unga är prioriterade i propositionen. Det betonas att de har rätt till eget skapande och att få delta i kulturlivet, och att alla kulturverksamheter och kulturinstitutioner bör ta detta på stort allvar. Man slår fast att barn – med stöd av vuxna – tidigt måste få bekanta sig med olika konstformer och ta del av ett brett kulturutbud. Regeringen betonar vikten av skapande, kreativitet, språk, litteratur och läsande i kulturpolitiken för barn och unga.²⁷

²⁴ Prop. 1996/97:3, s. 20-21.

²⁵ Prop. 1996/97:3, s. 21.

²⁶ Prop. 1996/97:3, s. 22.

²⁷ Prop. 1996/97:3, s. 22.

Regeringen Persson uppmärksammar Sveriges etniska mångfald och den sociala segregering som uppstått i samhället. För att öka det kulturella utbytet och synliggöra olika kulturarv och kulturella uttryck vill regeringen ge invandrarkultur en egen arena genom ett Världskulturhus i Stockholm och statliga medel till kulturinstitutioner som jobbar aktivt med dessa frågor.²⁸

Kulturen anses av regeringen ha ett egenvärde, och att den därför inte bör betraktas ur ett nyttoperspektiv i första hand. Man betonar dock att kulturen har en strategisk betydelse vid övergången från industrisamhälle till informationssamhälle och att det därför är rimligt att anta att flera expansiva framtida branscher inryms i arbetsmarknaden för kultur. Användningen av kultur anses viktig för utvecklingen för ett flertal områden inom kultursektorn. En central fråga för regeringen är att förbättra konstnärers situation, och regeringen vill därför utreda förutsättningarna för en ny konstnärspolitik för att stärka konstnärernas yrkesroll och ersättning. Det föreslås även ett ökat offentligt stöd.²⁹

Massmedier anses i propositionen inte kunna ersätta kulturevenemang, men deras värde när det gäller att göra kulturupplevelser tillgängliga för många erkänns. Teknik i allmänhet anses viktigt för att tillgängliggöra information och konst samtidigt som nya grupper kan göras kulturellt aktiva. Sambandet mellan ny teknik och kulturen utreds vid tidpunkten för propositionen.³⁰

Den sammanlagda summan för kulturområdet år 1997 uppges vara 4 681 miljoner kronor. Merparten av pengarna går till kultur, medier, fritid och trossamfund, och en större summa går även till presstöd, radio och TV. Medel för varaktiga reformer uppgår till 132 miljoner kronor, medan engångssatsningar får 94 miljoner kronor.³¹

Generellt anser regeringen att de kulturpolitiska målen från 1974 har haft stor betydelse för kulturens utveckling genom att bilda ett gemensamt ramverk för insatser inom kultursektorn. Regeringen Persson förespråkar en fortsatt användning av kulturpolitiska mål och föreslår dessa punkter:

- värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den,
- verka för allas möjlighet till kulturupplevelser och eget skapande,
- motverka kommersialismens negativa verkningar och främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet,

²⁸ Prop. 1996/97:3, s. 22-23.

²⁹ Prop. 1996/97:3, s. 23-24.

³⁰ Prop. 1996/97:3, s. 24-25.

³¹ Prop. 1996/97:3, s. 25.

- bevara och bruka kulturarvet,
- främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet.³²

Regeringens förslag till kulturpolitiska mål motiveras, och det ges en förklaring till varje mål. Det nyttillkomna målet om kulturell mångfald motiveras med argumentet att detta är en förutsättning för ett rikt kulturliv. Kommersialismens negativa verkningar anses vara fortsatt reella, och regeringen anser att de visar sig genom likriktning, förytligande, centralisering och genom att klyftorna människor emellan ökar. Det betonas att kulturpolitikens uppgift är att motverka dessa negativa effekter, samtidigt som barn och unga ska ges alternativ till den kommersiella kultur som regeringen anser vara slentrianmässig och schablonartad.³³

Regeringen Persson anser även att internationaliseringen är viktig nog för ett kulturpolitiskt mål för att främja integration och bekämpa rasism. De anser att kulturutbytet behöver intensifieras eftersom det i sin tur kan leda till kulturell förnyelse. Samtidigt betonar man att svenska kulturella uttryck kräver särskilda insatser för att kunna mäta sig mot kulturutbudet från andra länder. Nordiskt kultursamarbete anses vara viktigt, liksom att arbeta både med det gemensamma och det genuint svenska inom EU. Globalt anser man att kulturpolitiken bör verka för att hävda kulturens roll och betydelse i världen.³⁴

2.2 Proposition 2009/10:3: Tid för kultur

Arbetet med 2009 års kulturproposition initierades 2007 då kommittén Kulturutredningen tillsattes och fick i uppdrag att se över kulturpolitiken och lämna förslag på förändringar baserade på kommitténs överväganden. Deras remissbehandlade betänkande *Grundanalys, Förnyelseprogram, Kulturpolitikens arkitektur* (SOU 2009:16) innehåller förslag och överväganden gällande staten och kulturlivets aktörer, både konkreta insatser och bedömningar och överväganden för långsiktiga processer.³⁵

Regeringen Reinfeldt betonar att det råder djup lågkonjunktur i världen vid tiden för propositionens framläggning och att Sverige har drabbats hårt. Man slår fast att en konsekvens av detta blir att förutsättningarna för utgiftsreformer åren som följer är begränsade, men att man har kunnat påbörja förändringsarbete genom att fördela resurser

³² Prop. 1996/97:3, s. 27.

³³ Prop. 1996/97:3, s. 29.

³⁴ Prop. 1996/97:3, s. 30.

³⁵ Prop. 2009/10:3, s. 6.

tydligare mot de områden som regeringen anser viktigast. I kulturpolitikens fall är detta barn och ungas rätt till kultur, kulturarv och bättre villkor för den nyskapande kulturen.³⁶

Gällande kulturens finansiering betonar man att kulturens största finansiärer är hushållen, som under 2007 lade ca 34 miljarder kronor på kulturupplevelser. Detta kan jämföras med stat, landsting och kommuner som avsatte runt 21,7 miljarder kronor till kulturområdet samma år. Regeringen Reinfeldt konstaterar vidare att kulturens oberoende och utveckling hänger på det delade ekonomiska ansvaret mellan offentliga och privata finansiärer samt ideella krafter. Privata och ideella insatser för kulturen anses ha varit avgörande för dess framväxt, och man ser därför gärna att icke-offentlig finansiering ökar i landet. Man anser vidare att andra länders högre andel sponsring och ideell finansiering är ett föredöme. I arbetet med icke-offentlig finansiering ska Statens kulturråd ha en samordnande roll medan olika intressenter inom kultursektorn uppmanas till samverkan för att undersöka villkor och förutsättningar för den externa finansieringen.³⁷

Faktorer som anses vara av relevans för kulturpolitiken är globalisering, den tekniska utvecklingen, den förändrade synen på det civila samhället och dess roll, och den ökade etniska och kulturella mångfalden. Det genomgående temat i propositionens bedömningar och förslag är kulturlivets och kulturpolitikens relation till andra politiska områden och samhällssektorer. Man betonar dock att i detta samspel är kulturens egenvärde en grundförutsättning. Det civila samhället anses även vara något som kulturpolitiken måste ta hänsyn till. Högt upp på regeringens agenda finns barn och unga, och man anser att eget skapande och professionell kultur av hög kvalitet är viktiga delar i denna fråga. En följd av detta är regeringens projekt Skapande skola, som de föreslår en utbyggnad av. Även den tekniska utvecklingen lyfts fram som avgörande för kulturlivet. Regeringen Reinfeldt anser även att det finns ett behov av att förändra statens bidragsgivning till regional verksamhet. En annan sak regeringen anser att man måste ta hänsyn till i kulturpolitiken är den mångfald av kulturyttringar som finns i Sverige. Man betonar även vikten av Unescos konvention om skydd för och främjande av mångfald av kulturyttringar. Slutligen nämns kulturskaparnas villkor som en viktig fråga för kulturpolitiken, och i propositionen lämnas ett flertal förslag för att förbättra dessa villkor och förutsättningarna att försörja sig på konstnärligt arbete.³⁸

Regeringen Reinfeldt anser att kulturen och konsten kan dra fördel av att samverka med andra samhällssektorer, och att den i vissa fall till och med är beroende av det.

³⁶ Prop. 2009/10:3, s. 8-9.

³⁷ Prop. 2009/10:3, s. 13.

³⁸ Prop. 2009/10:3, s. 16-17.

Utveckling av detta samarbete ska inte stå i motsättning till att man värnar om den fria kulturen och dess oberoende, slår man fast. De lyfter även fram kulturen som tillväxtmotor och att ett rikt kulturutbud kan locka besökare, nya invånare och företag.³⁹

I propositionen föreslås dessa kulturpolitiska mål och delmål:

Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling.

För att uppnå målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Regeringen Reinfeldt anser målen från 1996 vara föråldrade och missanpassade till dagens samhälle och framtiden. Man anser att målen bör omformuleras så att de i högre grad lyfter fram kulturens egenvärde och oberoende, medborgareperspektivet och kulturens roll i samhället. Regeringen avser även att målen ska styra den statliga kulturpolitiken och endast inspirera och vägleda kulturpolitiken i landsting och kommuner.⁴⁰

Det första målet om kulturen som obunden kraft anses vara det mest grundläggande för kulturpolitiken. Regeringen säger att de statliga insatserna på kulturområdet främst syftar till att främja mångfald genom att stötta kulturverksamhet som helt eller delvis inte skulle kunna komma till uttryck på marknadsmässiga villkor. Man slår dock fast att kulturella verksamheter som drivs på kommersiell grund inte är skadliga eller negativa, och att det inte finns en självklar motsättning mellan kommersiell bärkraft och konstnärlig kvalitet och frihet. Med denna motivering slopas det tidigare målet om kommersialismens negativa verkningar. När det gäller yttrandefriheten anser man att det är en självklarhet att skydda den, särskilt i kulturpolitiken.⁴¹

³⁹ Prop. 2009/10:3, s. 17-19.

⁴⁰ Prop. 2009/10:3, s. 26-28.

⁴¹ Prop. 2009/10:3, s. 28.

Det andra målet gäller allas möjlighet att delta i kulturlivet, och här menar man att kulturpolitiken ska skapa förutsättningar för detta. Nationella och regionala kulturinstitutioner anses ha ett särskilt ansvar i detta mål.⁴²

Det tredje målet motiveras med att kulturpolitiken kan sprida en humanistisk människosyn i samhället genom att materiella och ekonomiska värden vägs mot sociala, kulturella och mänskliga värden.⁴³

Det första delmålet motiveras med att alla former av skapande måste stöttas och ges förutsättningar för samverkan. Man menar även att kulturpolitiken är viktig i vår strävan efter bildning. Man slår dessutom fast att det är en nödvändig kulturpolitisk uppgift att upprätthålla och utveckla jämställdheten inom kulturområdet.⁴⁴

I motiveringen till det andra delmålet slår man fast att kulturpolitiken ska bidra till att det finns förutsättningar för skapande verksamhet som inte skulle kunna komma till uttryck utan hjälp. Detta gäller främst i de fall som gäller förnyelse och utveckling av kulturen. Regeringen betonar att kulturskaparna har en viktig roll i kvalitetsdiskussionen inom kulturområdet.⁴⁵

Målet som gäller kulturarv förklaras med att det är en av kulturpolitikens kärnuppgifter att främja ett levande kulturarv och bevara det för framtida generationer. Man menar även att ett engagemang och en delaktighet från medborgarna är viktigt för kulturarvets fortlevnad.⁴⁶

Delmålet som handlar om att främja internationellt och interkulturellt utbyte anses viktigt eftersom människor har fått fler internationella kontaktytor. En central uppgift för kulturinstitutioner anses vara att främja internationalisering då kulturen fungerar som en brobyggare.⁴⁷

Målet om barn och ungas rätt till kultur är nytt och motiveras med att samhället har ett ansvar att ge barn och unga goda möjligheter att delta i kulturlivet eftersom de inte på egen hand kan ta ansvar för sin uppväxtmiljö. Kulturen för barn och unga ska dessutom präglas av hög kvalitet och mångfald.⁴⁸

⁴² Prop. 2009/10:3, s. 29.

⁴³ Prop. 2009/10:3, s. 29.

⁴⁴ Prop. 2009/10:3, s. 29-30.

⁴⁵ Prop. 2009/10:3, s. 30.

⁴⁶ Prop. 2009/10:3, s. 30-31.

⁴⁷ Prop. 2009/10:3, s. 31.

⁴⁸ Prop. 2009/10:3, s. 31-32.

2.3 Vad innebär detta?

Kulturpropositionerna från 1996 och 2009 har både gemensamma nämnare och stora skillnader. En grundläggande likhet är ambitionen att skapa en långsiktig kulturpolitik som främjar ett levande kulturarv, konstnärlig förnyelse, mångfald och som möjliggör att alla kan delta i kulturlivet. Den största skillnaden är det fokus på icke-offentlig finansiering och delat ansvar för kulturen som betonas i *Prop. 2009/10:3*.

Kulturens egenvärde betonas i bägge propositioner, men det finns även en instrumentell syn på kulturen som tillväxtmotor. Regeringen Persson betonar att dess nyttoperspektiv inte ska komma i första hand, och Regeringen Reinfeldt menar att kulturens egenvärde ska finnas som en grund i kulturlivets samverkan med andra samhällssektorer. Symboliskt kapital verkar stå högt i kurs, och i *Prop. 2009/10:3* betonar man att kulturella och estetiska värden ska beaktas i allt offentligt beslutsfattande. Att kulturens värden går att applicera på andra områden är alltså bägge regeringar ense om, detta betonas dock i högre grad av Regeringen Reinfeldt.

I *Prop. 1996/97:3* talar man förvisso om samarbete med andra sektorer, men det gäller då främst samarbeten för att skapa fler jobb och en tro på kulturområdet som expansiv arbetsmarknad. Näringslivet nämns i stort sett endast i samband med bild- och formområdet eftersom formgivning i hög grad är sammankopplat med näringslivet, till exempel när det gäller formgivning av produkter. Det är dock inte tal om att näringslivet ska gå in och betala för kulturen, utan man uppmärksammar att de kan dra nytta av varandra. De enda som anses ha ett konkret ansvar för kulturen och dess finansiering är stat, landsting och kommun, även om man räknar med att kulturverksamheter även söker externa projektmedel och att det i till exempel dansområdet finns privata finansiärer.

I *Prop. 2009/10:3* framhåller man att kulturens egenvärde stärks av tydligare kopplingar till bland annat näringslivet, och man både förespråkar ökad sponsring och betonar att det ekonomiska ansvaret för kulturen inte bara är den offentliga sektorns: ”Genom att det ekonomiska ansvaret för kulturen delas mellan offentliga och privata finansiärer samt ideella krafter stärks kulturens möjligheter till utveckling och oberoende.”⁴⁹ Det kan te sig motsägelsefullt att påstå att kulturens oberoende stärks av att bli beroende av flera finansiärer från olika sektorer. Regeringen Reinfeldt klargör i propositionen att kulturens symboliska kapital värderas högt, och det är just denna inställning till kulturens egenvärde som gör offentligt stöd viktigt för kulturverksamheter. Det är medel till kulturen för kulturens skull.

⁴⁹ *Prop. 2009/10:3*, s. s. 13.

Denna inställning kan inte förväntas finnas hos finansärer som inte har skattepengar till sitt förfogande. Näringslivet drivs av ett fokus på förvärvandet av ekonomiskt kapital, och ett samarbete med en kulturverksamhet förväntas öka detta ekonomiska kapital, om det så är via exponering eller en annan form av utbyte. Ett företag kan förvisso förvärva ekonomiskt kapital genom att öka sitt symboliska kapital exempelvis genom att locka kunder som tilltalar av de symboliska värden som förknippas med kulturen, men det kan vara en långsiktig och svårberäknad process som är svår att ”sälja in” från kultursektorns håll. Konsten, som genom tiderna i det närmaste har varit motpolen till ekonomisk vinning hamnar plötsligt i en position där de förväntas bedriva verksamhet som ökar både sitt eget och en annan parts ekonomiska kapital.

Bourdieu beskriver hur det konstnärliga fältet fungerar på detta vis: ”Fältet konstitueras genom en fundamentallag som innebär en negation (eller ett förnekande) av ekonomin: må ingen här inträda med kommersiella idéer.”⁵⁰ Om det konstnärliga fältet i sanning vilar på denna grund är det högst problematiskt att uppmana kulturområdet att skaffa icke-offentlig finansiering. Ett fält som värderar symboliskt kapital högre än ekonomiskt, och som dessutom värdesätter ett förnekande av ekonomi håller troligtvis inte helt med Regeringen Reinfeldt om att ”det finns ingen given motsättning mellan kommersiell bärkraft och konstnärlig kvalitet eller frihet.”⁵¹ Ett ökat fokus på ekonomiskt kapital hos en verksamhet inom det konstnärliga fältet kan snarare minska verksamhetens symboliska kapital eftersom fältet värdesätter ett anti-ekonomiskt ställningstagande. Att samverka med näringslivet kan alltså påverka en kulturverksamhets status och framgång negativt om publiken upplever att kommersiella/ekonomiskt styrda tankar och handlingar blir alltför framträdande och därmed påverkar konstens ”renhet”.

I anknytning till marknad och kultur kan kulturella och kreativa näringar nämnas. I *Prop. 1996/97:3* talar man inte i dessa termer, men man skulle kunna tolka det som att kommentaren ”kulturarbetsmarknaden rymmer flera expansiva framtidsbranscher”⁵² inkluderar kulturella och kreativa näringar. En troligare tolkning torde dock vara att dessa näringar inte inkluderas i den kultur som kulturpolitiken ansvarar för, utan i det som kallas kommersiell kulturverksamhet. Det kommersiella kulturutbudet omnämns i negativa termer, och som de kulturpolitiska målen visar är den generella inställningen att detta utbud måste balanseras med andra (icke-kommersiella) kulturella uttryck. I *Prop. 2009/10:3* menar man

⁵⁰ Bourdieu, Pierre, *Praktiskt förnuft: bidrag till en handlingsteori*, Daidalos, Göteborg, 1999, s. 135.

⁵¹ *Prop. 2009/10:3*, s. 28.

⁵² *Prop. 1996/97:3*, s. 23.

istället att utvecklingen av kulturella och kreativa näringar bör främjas, och att man avser satsa 20 miljoner kronor årligen under tre år för att göra detta. Som motiv nämner man bland annat en breddad arbetsmarknad, regional tillväxt, sysselsättning, konkurrenskraft.⁵³ De olika inställningarna till denna fråga kan återigen härledas till Bourdieus resonemang om fält, där Regeringen Persson verkar luta mer åt tanken om den ”rena” konsten, orörd av kommersialismens negativa verkningar, medan Regeringen Reinfeldt vill omdefiniera det kulturella produktionsfältets fundamentallag – kallad *nomos* av Bourdieu⁵⁴ – så att kommersiella idéer inte längre är något att ta avstånd från. Detta kan vara problematiskt på så vis att denna *nomos* är djupt rotad i det svenska konstfältet och det finns en risk att det kan ta många år för en ny *nomos* att etableras, om det ens går att genomföra i detta fall.

Ansvarsfördelningen för kulturområdet har både likheter och skillnader. I *Prop. 1996/97:3* betonas det att staten ansvarar för att främja kulturlivet genom ekonomiskt stöd, medan utvecklingsansvaret ligger främst på landsting och kommuner.⁵⁵ Det är alltså i den lokala miljön som kulturen ska växa och frodas, medan staten snarast har en samordnande och mer övergripande roll. Bägge regeringar är ense om att det lokala kulturlivet bör främjas, men i *Prop. 2009/10:3* går man ett steg längre i frågan om lokalt ansvar då man lämnar förslaget om ”portföljmodellen”. Den nya modellen anses kunna ”öka både politikernas och medborgares engagemang för kulturområdet, samtidigt som detaljstyrningen minskar och flexibiliteten blir större.”⁵⁶ Fokus ligger alltså på att förflytta visst ansvar för kulturen från staten till regionerna, ett mönster som går att känna igen från den ovannämnda betoningen på delat ekonomiskt ansvar för kulturen. Regeringen Reinfeldt ger intrycket att vilja göra kulturområdet mer oberoende av staten genom att lägga mer ansvar på andra instanser, allt från den ideella sektorn till näringslivet. Ett exempel på detta är begreppet ”civilsamhället” eller ”det civila samhället”. Detta begrepp används inte i 1996 års proposition, men återfinns på ett flertal platser i 2009 års dito. Regeringen Reinfeldt menar att civilsamhället är av stor betydelse för kulturområdet och är därför positiva till ett fördjupat samarbete mellan den civila sektorn och den offentliga sektorn.⁵⁷ Denna inställning kan både tolkas som en genuin uppskattning av den kultur som produceras inom civilsektorn, och att de vill dra fördel av de frivilligarbetare som skapar denna kultur i besparingssyfte. Som tidigare påpekats skapades denna proposition i kölvattnet av en ekonomisk världskris, och ett underliggande tema för förslagen verkar vara

⁵³ *Prop. 2009/10:3*, s. 72.

⁵⁴ Bourdieu, 1999, s. 134.

⁵⁵ *Prop. 1996/97:3*, s. 21.

⁵⁶ *Prop. 2009/10:3*, s. 35.

⁵⁷ *Prop. 2009/10:3*, s. 39.

olika sätt att få kulturområdet att hitta alternativa finansieringsmetoder, bland annat genom frivilligarbete och samverkan med andra sektorer.

De ämnen som bägge regeringar lyfter fram som viktiga är sådana som generellt betraktas som värdefulla i hela samhället. Ett exempel är barn och unga, vilka prioriteras särskilt högt i kulturpolitiken eftersom det värderas högt i vårt samhälle att sätta våra barn och unga i första rummet. En individ, grupp eller institution som är känd för att behandla barn väl äger således mycket kulturellt kapital. Det faktum att Sverige har ratificerat Unicefs barnkonvention kan ses som ett bevis för att god behandling av barn värderas högt på vår ”marknad”. De båda regeringarnas tydliggörande av att barn och unga är det allra viktigaste kan ses som strategier för att öka sitt kulturella kapital, medvetet eller omedvetet.

3. Mellan det kulturella och kommersiella

Form/Design Center är en ideell förening i Malmö som drivs av Svensk Forms regionalförening för Skåne. De hade under 2012 tretton fast anställda och regionalföreningen hade 545 medlemmar. Kärnverksamheten utgörs av publik verksamhet, vilket inkluderar utställningar, programverksamhet, ett tidskriftskafé och en butik.⁵⁸

En gruppintervju genomfördes med tre respondenter under ca 50 minuter. Intervjun dokumenterades med hjälp av ljudinspelning och anteckningar. Alla respondenter fick möjligheten att komplettera svaren via mail, varav en gjorde detta.

Intervjuformen var en riktad öppen intervju där intervjuaren kan styra intervjun men samtidigt låta respondenterna resonera fritt kring frågorna. Karaktäriserande för den öppna intervjun är att ”[d]en subjektiva erfarenheten är i fokus och kunskap om fenomenen nås genom *inifrånförståelse*.”⁵⁹ Denna form ansågs vara lämpligast eftersom uppsatsen är av en kvalitativ karaktär och avsikten med intervjuerna var att få en djupare förståelse för förändringar i kultursektorn och på Form/Design Center.

Databearbetningen för att tydliggöra och förenkla rådatan gjordes i två steg. Det första innebar att separera de svar som är relevanta för studien från transkriberingarna och samla dem i ett eget dokument. De utvalda svaren konkretiserades sedan genom att informationstomma fragment, pauser och så vidare togs bort. Min egen förförståelse och ”agenda” påverkade både omedvetet och medvetet urvalet, men inget valdes bort för att försöka bevisa hypotesen. Det andra steget innebar att koda svaren genom att upprätta

⁵⁸ Se www.formdesigncenter.com för vidare information.

⁵⁹ Lantz, 2007, s. 46.

informationsmässigt avgränsade kategorier och dimensioner i ett dokument och sortera svaren däri. En dimension är till exempel ”Kultursektorn” och en kategori heter ”Beskrivning av hur förändringarna har påverkat kultursektorn”.

Respondenterna är alla en del av studieobjektets ledningsgrupp och valdes eftersom de förmodades besitta detaljerad kunskap om organisationen och dess utveckling och samtidigt vara väl insatta i hur det ser ut på kulturområdet i stort. Nackdelen med urvalet är att man inte får med röster från övrig, mer blandad personal, men å andra sidan är Form/Design Center en så pass liten organisation att alla i personalen hjälper till med olika arbetsuppgifter vid behov och därmed har kännedom om hur det är att jobba ”på golvet”. Respondenterna har även arbetsuppgifter som inte är relaterade till deras arbete i ledningsgruppen.

3.1 Egna åsikter om kultur, ekonomi och kulturpolitik

Respondent 1 anser att ett kulturliv som är helt fritt kräver eldsjälarna och ideellt arbete, vilket hen inte tycker håller i längden. Hen känner även att kulturen kan vara en katalysator för ekonomin och vice versa. Detta indikerar att hen är bekant med det konstnärliga fältets avståndstagande från ekonomiskt styrda handlingar, men att hen anser det orealistiskt att ta avstånd från ekonomi och att det inte nödvändigtvis behöver vara något dåligt.

Åsikterna om kulturens finansiering går isär något. Respondent 1 anser att ”en socio-ekonomisk syn på samhället inbegriper en öppen koppling mellan kultur och offentlig ekonomi”⁶⁰ vilket hen tycker brukar gynna kultur. Hen förespråkar inte sponsring. Respondent 3 anser däremot att sponsring fungerar bra om den är isolerad och väl avgränsad från det konstnärliga innehållet. Respondent 2 är inne på samma linje och menar att sponsring fungerar bra om företaget stöttar verksamheten utan att styra det konstnärliga innehållet. Hen anser även att skattebefriad finansiering från näringslivet hade stöttat kultursektorn, men att inget har gjorts i denna fråga. Dessa svar visar att respondenterna drar en skiljelinje mellan det administrativa och det konstnärliga på så vis att verksamhetens ekonomisering endast är framträdande om det konstnärliga innehållet påverkas av sponsorn, inte att man använder sig av sponsorer i allmänhet. För att det ska vara möjligt krävs det dock att kulturverksamheten har något att erbjuda sponsorn som är avskilt från den konstnärliga verksamheten.

Respondenternas åsikter om kulturpolitiken är väldigt likartade. Respondent 1 anser att kulturutredningen från 1974 var bra men att dagens politiker vill att Sverige ska ha ett rikt kulturliv som kulturinstitutionerna ska fixa själva. Hen anser att lagstiftningen begränsar

⁶⁰ Cederholm, Evelina, *Grupptervju på Form/Design Center*, Malmö, 2013. Otryckt källa.

samverkan med näringslivet. Respondent 2 håller med om detta, och menar att frågan om skattebefriad finansiering från näringslivet har diskuterats i ca 30 år utan att någon driver den. Hen anser vidare att kulturpolitiken måste hävda sig mer när det gäller finansiering och att om staten vill att kulturverksamheter ska samverka med näringslivet så måste de hjälpa till, vilket Respondent 3 håller med om. Frågan om volontärer kommer även upp och alla respondenter är negativt inställda till att använda volontärer i den egna verksamheten. Respondent 3 påpekar att staten vill att man ska ta in volontärer och lärlingar men att man samtidigt kan få kritik för att man ”utnyttjar” gratisarbetare, vilket Respondent 1 och Respondent 2 håller med om. Respondent 1 och Respondent 3 är eniga om att användningen av volontärer inte löser alla problem, och påpekar att även verksamheter som använder volontärer har problem. Respondent 2 är kritisk till att staten förespråkar saker som användning av volontärer men att de sedan undviker att lösa de problem som uppstår.

Svaren indikerar att respondenterna uppfattar en vilja från politikernas håll att förändra det konstnärliga fältets inställning till ekonomiskt styrda handlingar, men att stat, landsting och kommun tror att det räcker med uppmuntran från deras sida för att detta ska ske. Volontärfrågan visar även på Regeringen Reinfeldts ambition att Sverige ska bli mer som exempelvis USA där man arbetar mycket med volontärer inom kulturområdet, men respondenternas inställning till detta pekar på att det är orealistiskt att förvänta sig att gratisarbetare kan bära upp en professionell verksamhet. Karin Linder på DIK (akademikerfacket för kultur och kommunikation) konstaterar att Sverige inte kan göra som USA med flera när det gäller gratisarbete eftersom vårt system ser annorlunda ut.⁶¹ Att det finns en diskrepans mellan den politiska viljan och landets system konstaterar även Respondent 2, som säger ”Om man nu säger att den liberala politiska viljan drivs åt det hållet så hänger inte samhället eller näringslivet med för fem öre.”⁶²

3.2 Beskrivningar av kulturpolitiken och kultursektorn

Respondenternas beskrivningar av hur kulturpolitiken har förändrats är likartade. Alla anser att regionaliseringen är tydlig, och Respondent 1 och Respondent 2 menar att landstinget inte hade så stort ansvar för kulturfrågor förut. Respondent 3 tar även upp att man i dag söker pengar via regionen. Respondent 1 anser att det i dag är ”fler ord/löften och mindre realitet/pengar från politikernas sida”⁶³ och att kulturverksamheter får lov att vara lite mer

⁶¹ "Det funkar inte så här". <http://www.dik.se/artikel/19367/>"det-funkar-inte-sa-har"

⁶² *Grupptervju på Form/Design Center, 2013. Otryckt källa.*

⁶³ *Grupptervju på Form/Design Center, 2013. Otryckt källa.*

kommersiella i dag än vad de fick vara på 90-talet. Respondent 3 och Respondent 1 menar att institutionerna ska vara mer säljande och att man ska kunna sälja in sig själv. Fokus på att ”sälja” sig och sin institution och den tillåtande inställningen till kommersialisering kan ses som ekonomisering orsakad av den politiska linje som fick Regeringen Reinfeldt att slopa det kulturpolitiska målet om kommersialismens negativa verkningar samt kulturverksamheternas ökade ansvar för sin egen finansiering. Det kan även bero på en allmän samhällsströmning som innebär att det har blivit allt viktigare att kunna marknadsföra sig själv som individ.

I beskrivningarna av förändringar inom kultursektorn tar Respondent 1 upp att kulturen verkar ha fått mindre medel och att kulturverksamheter uppmanas att söka sponsring från näringslivet. Hen tar även upp att etablerade verksamheter har ökade krav på sig från offentligt håll. Det är dessutom fler verksamheter som slåss om pengarna i dag än vad det var för 15-20 år sedan, menar hen, och nätverkande och lobbyism viktigt för verksamheternas fortlevnad. Hen säger även att kulturkofferten har förändrat mycket, och att det i dag är svårt för nya kulturverksamheter att etablera sig. Respondent 2 tar upp att vissa kulturverksamheter har tvingats säga upp personal och ta in volontärer istället för att överleva, och Respondent 3 håller med om att volontärer är stort just nu. Dessa svar tyder på en ekonomisering i form av att man förväntas hantera minskade bidrag genom att skaffa extern finansiering och/eller gratisarbetare, trots att en satsning på att skaffa extern finansiering kräver resurser. Verksamheten kan då tvingas frigöra viktiga resurser, till exempel genom att avskeda personal, för att kunna möta de ökade kraven och därmed förlora symboliskt kapital. Det symboliska kapital som en kunnig anställd med rätt kompetens för med sig kan inte ersättas av en volontär som eventuellt saknar denna kompetens.

Gällande relationen kulturverksamheter emellan menar Respondent 2 och 3 att alla slåss för sin överlevnad men att man försöker samarbeta. Respondenterna anser inte att klimatet har hårdnat och tror inte heller att någon verksamhet önskar bort någon annan. Respondent 1 menar även att det i dag finns fler aktörer inom Form/Design Centers område och att det märks ett ökat samarbete mellan institutioner, särskilt i Skåne/Malmö. Hen känner dock viss konkurrens med närliggande institutioner med liknande utbud. Att det finns en känsla av solidaritet kan tyda på att det ekonomiska konkurrenstänket inte har etablerats i Form/Design Centers habitus och i kulturområdet i stort. Om det egna ansvaret för extern finansiering ökar medan bidragen minskar finns det dock en risk att konkurrensen ökar då man kämpar om regionens samarbetspartners och finansiärer.

Vid beskrivningen av hur finansieringen av kulturverksamheter ser ut i dag menar Respondent 2 att kommunala institutioner får mer bidrag. Respondent 3 menar att ideella

föreningar måste tänka mer på sin lönsamhet än vad kommunala verksamheter behöver göra. Respondent 1 tar upp att Göteborg är den enda platsen i Sverige med viss tradition av kulturmeccenat. Svaren indikerar att kommunal kulturverksamhet anses generera en större mängd symboliskt kapital och därmed värderas högre inom det politiska fältet och att Sverige inte har en tradition av delat ansvar för kulturens finansiering. Svaren kan även tolkas som att verksamheter som inte tillhör den offentliga sektorn måste ekonomisera sin verksamhet i högre grad än till exempel kommunala verksamheter.

Gällande samverkan med näringslivet anser Respondent 2 att Sverige inte har en tradition av att näringslivet ska gå in och stötta kultur. Respondent 1 menar att det fungerade bättre under 1980- och 1990-talen, men att näringslivet är mer ekonomiskt pressat i dag. Både Respondent 1 och Respondent 3 påpekar att politikerna vill att kulturen ska samverka med näringslivet men trots detta inte stimulerar det med skattelättnader eller dylikt. Respondent 3 tar upp att det anses lite ofint för konstinstitutioner att samarbeta med företag och Respondent 2 menar att den ”fria rollen” inom kulturvärlden blir ifrågasatt om man samverkar med näringslivet.

Att skattebefriad finansiering har diskuterats så länge och att politikerna ännu inte direkt gör något för att stimulera samverkan med näringslivet indikerar att det inte är så lätt att genomföra förändringar baserade på värderingar som ännu inte rotat sig helt i samhället, det vill säga att kulturen drivs på ett ekonomiserat sätt. Respondenterna vittnar om det konstnärliga fältets nomos, och det verkar vara ett för stort steg att utmana den djupt rotade tanken om den rena konsten som Bourdieu beskriver: ”Den rena konsten [...] accepterar inte de kommersiella målen, det vill säga att konstnären – och framförallt hans produktion – skall underordnas efterfrågan och det ekonomiska erkännandet.”⁶⁴

Det kulturpolitiska läget utanför Sverige anses vara präglad av en annan tradition av kultursponsring. Respondent 2 säger att det har förekommit nerdragningar i den offentligt finansierade kulturpolitiken i Europa, men Respondent 3 menar att även om läget är svårt i till exempel England så kan man där vända sig till det kommersiella/näringslivet för stöd på ett annat sätt. Respondent 2 observerar att även Danmark har en tradition av att näringslivet och övriga samhället stöttar kulturen via fonder och meccenat. Här vittnar respondenterna om den ekonomiska kris som man talar om i *Prop. 2009/10:3*, men menar att det är svårt för svenska kulturinstitutioner att följa Englands exempel. Att förlita sig på extern finansiering kräver att det finns en norm i samhället som godkänner det och att näringslivet ser ett värde i, och

⁶⁴ Bourdieu, 1999, s. 135.

kanske ett ansvar för, kulturen som gör att de vill stötta den ekonomiskt, vilket respondenterna inte känner finns i Sverige.

Gällande hur Form/Design Center har påverkats av de kulturpolitiska förändringarna menar respondenterna att före 1997 fick Form/Design Center inga pengar av regionen eller landstinget men att de nu får ca 25 % eller en tredjedel av sina bidrag från regionen. Detta är en konsekvens av kultursamverkansmodellen som introducerades av Regeringen Reinfeldt.

3.3 Beskrivningar av och åsikter om organisationen

Respondent 2 och Respondent 3 påpekar att designområdet ligger mellan näringslivet och kulturområdet, vilket gör att samverkan med näringslivet är mer naturligt för Form/Design Center än för andra kulturverksamheter. Respondent 1 poängterar dock att den ideologiska aspekten finns kvar och att Form/Design Center bara behöver få ihop tillräckligt för att överleva. Designområdet tillhör alltså inte helt och hållet det konstnärliga fältet, eftersom de ligger närmare näringslivet än många andra kulturverksamheter. Verksamheten är dock inte så pass ekonomiserad att den drivs av lönsamhet, utan ideologin är grunden de vilar på vilket anses vara viktigt. Det tyder på att en icke-kommersiell grund är viktig även för en verksamhet inom designfältet.

Arbetsplatsens organisation beskrivs av Respondent 1 som hierarkisk med en chef och två mellanchefer som ansvarar för verksamhetens totala arbetsgrupper. Hen menar att organisationen inte har en platt struktur och att ansvarsområdena är tydliga. Respondent 3 betonar att de är en liten grupp med hög transparens. Det faktum att de är en liten grupp gör det troligt att de har en något så när etablerad organisationskultur som gör att de "föreställer sig och värderar verkligheten på liknande sätt och hur de därmed skiljer sig från människor i andra grupper."⁶⁵ Detta utesluter inte att personalen som privatpersoner kan tycka olika i en del frågor. Organisationens transparens kan tolkas som att man trots den hierarkiska organisationen värdesätter medarbetarnas åsikter. Child (2005) menar att man i ett öppet organisationsklimat kan undvika felaktiga ledningsbeslut och göra innovativa förbättringar genom kollektivt lärande⁶⁶, och detta kan vara en tanke som delas av Form/Design Centers ledningsgrupp. Det kan tolkas som att de trots professionalisering av verksamheten fortfarande har vissa demokratiska rötter kvar i organisationen.

När det gäller förändringar inom organisationen menar Respondent 1 att organisationen har varit plattare med mer inflytande och medvetenhet hos en större del av

⁶⁵ Alvesson & Sveningsson, 2008, s. 57.

⁶⁶ Child, 2005, s. 370.

medarbetarna. De planerade förändringarna anser hen att ledningen har initierat. Gällande övergången från ideell förening till en mer professionell verksamhet anser hen att det skett under så lång tid att ingen som arbetar där i dag har jobbat ideellt där. Respondent 2 menar att det har genomförts kontinuerliga små förändringar främst med inre arbetet, men inget revolutionerande. Respondent 3 anser att kärnverksamheten är oförändrad medan organisationen har justerats genom rollförtydligande, förändring av arbetssättet och att man sätter ramar för nya verksamhetsområden. Hen ser det inte som att man har gått från att bara vara en ideell förening till att vara en mer professionell sådan. Respondent 1 och Respondent 2 betonar att de har haft samma organisationsform sedan 1945.

Förändringarna verkar vara evolutionära, men som Alvesson och Sveningsson (2008) påpekar så kan förändringar på makronivå framstå som revolutionära och episodiska, medan de på mikronivå ter sig evolutionära och kontinuerliga.⁶⁷ Personalen kan alltså själva känna att det kontinuerligt görs framträdande och evolutionära förändringar i verksamheten, medan det på makronivå kan se ut som episodiska revolutionerande förändringar. Kommentaren om att planerad förändring har initierats av ledningen stämmer överens med Alvesson och Sveningssons (2008) definition av planerad förändring, och övergången från en plattare struktur kan vara ett tecken på revolutionerande förändring.

De inre faktorerna bakom förändringarna anser Respondent 1 vara ett ökat antal programpunkter och projekt i verksamheten. Hen anser att Form/Design Center vill göra mer än vad som görs i dag, vilket kräver vissa förändringar. Alla anser att förändring sker cykliskt när tiden är mogen för det, och att vilka som ingår i personalen (generationer och liknande) även spelar in. Alvesson och Sveningsson (2008) menar att det ofta är svårt att dra en tydlig linje mellan interna och externa drivkrafter till förändring⁶⁸, vilket de ökade programpunkterna och ökade projekten är ett exempel på. De är förvisso interna förändringsfaktorer eftersom de tvingar verksamheten att arbeta på ett annat sätt, men samtidigt måste man fråga sig vad som har lett till de ökade projekten och programpunkterna. Det kan alltså vara yttre faktorer som har lett till en förändring, vilken i sin tur har lett till ytterligare förändringar.

De yttre faktorerna är flera, och Respondent 1 nämner bland annat krav från stad och region att verksamheten ska ha riktiga handlingsplaner och en tydlig organisation. Även Respondent 3 nämner politik och krav utifrån på att man måste visa att man utvecklas. Respondent 2 betonar att de får pengar från offentlig sektor, som vill bidra till utveckling. Hen

⁶⁷ Alvesson & Sveningsson, 2008, s. 33.

⁶⁸ Alvesson & Sveningsson, 2008, s. 27.

menar även att många andra i dag gör det som Form/Design Center gjorde för 10-20 år sedan, vilket tvingar Form/Design Center att fundera över sitt nästa steg. Alla nämner allmänna samhällsförändringar som en förändringsfaktor. Förändring p.g.a. externa drivkrafter handlar ofta om överlevnad. Det kan tolkas som att verksamheten blir mer ”uppstyrd” och professionell för att möta utomståendes krav, och för att samhället förändras. Child (2005) betonar att ju mer företag försöker stå emot strategiförändringar genom att hålla fast vid gamla konkurrensregler och upprätthålla den existerande organisatoriska ordningen, desto större är hotet mot deras överlevnad.⁶⁹ Detta gäller även kulturverksamheter, särskilt då konkurrensen blir större och bidragen färre. Kraven från stad och region tyder på att de vill att verksamheterna ska ekonomiseras genom att professionalisera sin organisation.

Syftet med förändringarna anser Respondent 1 vara att leva upp till krav från stad och region i syfte att få ökade bidrag. Hen säger även att de vill ta ett steg vidare från den traditionella föremålsvisningen inom kulturinstitutioner. Respondent 2 menar att syftet har varit att jobba mer effektivt och professionellt och att skapa trygghet och hitta sitt eget sätt att arbeta, samt att öka sin synlighet. Respondent 3 anser att de har velat visa vad design kan göra istället för bara vad det är, fokusera på sammanhang och att skapa fler policier/ramar. Detta visar både på förändringar som gjorts för de symboliska värdenas skull, det vill säga med designen i fokus, och förändringar för att öka det ekonomiska kapitalet. Man kan dock göra tolkningen att även förändringarna som görs för att man ska arbeta mer professionellt och för att få ökade bidrag egentligen är en långsiktig strategi för att öka det symboliska kapitalet, eftersom resurser möjliggör en stärkt och kvalitativ kärnverksamhet. Att personalen själva har sett ett behov av att jobba mer effektivt och professionellt kan tolkas som ett ekonomiserat arbetssätt.

Personalens känslor och åsikter gällande förändringarna varierar och Respondent 2 menar att som i alla typer av sammansättningar så tycker personalen olika. Även Respondent 1 säger att både positiv och negativ kritik har förekommit och menar att det är lättare att gnälla än att berömma. Respondent 3 säger att hen tror att alla förstår att förändringarna är nödvändiga men att det ibland kan vara lätt att förändra sig för förändrandets skull. Detta kan tolkas som att personalens individuella habitus ibland skär sig värderingsmässigt mot organisationens habitus eller den organisationskultur som verksamheten har. Det faktum att personalen har lätt för att uttrycka missnöje över förändringarna trots att de antagligen förstår varför de måste genomföras kan förklaras med att de inte motsätter sig målen med

⁶⁹ Child, 2005, s. 279.

förändringarna, men är måna om att förändringsprojekten harmonierar med de värderingar, praktiker och arrangemang som finns sedan tidigare.⁷⁰

Form/Design Centers största utmaning i dagsläget anser Respondent 1 vara att alla medarbetare går åt samma håll. Respondent 3 menar att det är att utvecklas utan att tappa sin identitet, det som är kärnan, vilket de andra håller med om. I denna fråga är det viktigt att personalen tolkar vad verksamhetens kärna är likadant, det vill säga att alla är en del av organisationskulturen/Form/Design Centers habitus. Om personalen är splittrad kring vad Form/Design Center bör vara leder det troligtvis till mycket motstånd vid stora förändringar.

I beskrivningen av de egna åsikterna om organisationen menar Respondent 1 att för tydliga regler kan ta död på kreativiteten. Hen anser även att den nya ledningen inte har någon erfarenhet av att leda personal och anser sig själv ha bristande talang för ledarskap. Hen tror även att man nog får ständigt jobba på att personalen går åt samma håll. Gällande kommersiell verksamhet så tycker Respondent 2 att det inte är helt oproblematiskt och att det lätt kan bli lite konflikt kring vad man behöver göra – till exempel evenemang – för att få in pengar till kärnverksamheten. Respondent 1 håller med och påpekar att man stänger verksamheten för allmänheten vid tillfällen då man hyr ut lokalerna till företag. Respondent 3 anser att balansen mellan det kommersiella och det konstnärliga inte är helt enkel. Förändringsmässigt så anser hen att man tog ett stort steg då man började jobba med arbetsgrupper.

För att åstadkomma att personalen går åt samma håll är det viktigt att ledningen främjar ”distinkta värderingar, idéer och symboler” eftersom detta kan skapa en gemensam identitet hos personalen.⁷¹ Respondent 1:s åsikt om att för tydliga regler kan skada kreativiteten kan tolkas som en medveten eller omedveten motvilja inför att organisationen blir för ekonomiserad, det vill säga att man fokuserar mer på effektivitet och resultat och så vidare än på estetik och ”mjukare” värden. Ledarskapsfrågan kan illustrera att det är en stor utmaning för kulturverksamheter att arbeta mer som företag eftersom de inte arbetar utifrån samma drivkrafter och ideologier. Ett företags huvudsakliga mål är att arbeta effektivt för att öka sin ekonomiska vinst, medan en kulturverksamhets målsättning snarare rör att arbeta på ett sätt som främjar kvalitet och kunskap. Problematiken med att upprätthålla en balans mellan det kommersiella och kärnverksamheten är kanske något som en kulturverksamhet aldrig kommer att undgå. Det finns en naturlig motsättning mellan de två, och även om

⁷⁰ Alvesson & Sveningsson, 2008, s. 52.

⁷¹ Alvesson & Sveningsson, 2008, s. 62.

Form/Design Center inte har samma svårigheter att samverka med näringslivet som renodlade konstinstitutioner så har de en fot i det konstnärliga fältet.

4. Slutsatser

Kulturens egenvärde betonas i kulturpolitiken både förr och nu, men det finns även en instrumentell syn på den som båda regeringarna delar. Geir Vestheim påpekar i *Kultursverige 2009: problemanalys och kulturstatistik* (2008) att även om politiker hårdnackat hävdar att kulturen har ett egenvärde och att den är icke-instrumentell till sin karaktär så måste kulturen bli instrumentell eftersom alla politiska beslut i grunden är instrumentella. Detta, menar han, betyder att när offentligheten lovordar konstens och kulturens positiva effekt på medborgarna har konst och kultur inget värde i sig själv, endast i förhållande till en publik.⁷² Det faktum att man i samband med kultur måste lyfta fram hur kulturen kan användas för att stärka andra områden indikerar att kulturen får ett värde först när det varit till nytta för medborgarna, vilket kan ses som en önskan hos Regeringen Reinfeldt om att kulturen ska bli mer professionell och ”användbar”.

Att kulturpolitiken har förändrats från att ha en negativ inställning till kommersiell kultur till att vilja främja den kan betyda att Regeringen Persson rättade sig mer efter det konstnärliga fältets fundamentallag om anti-ekonomi medan Regeringen Reinfeldt värderar ekonomiskt kapital så pass högt att denna fundamentallag inte väger tyngre än det potentiella ekonomiska kapital som finns att vinna via de kulturella och kreativa näringarna. Något som talar för detta är att Regeringen Persson valde att behålla målet om kommersialismens negativa verkningar medan Regeringen Reinfeldt sloade det.

Ansvar för kulturen och dess finansiering har spridit sig från stat, landsting och kommuner till alla samhällssektorer, från den ideella sektorn till näringslivet. Kulturverksamheter förväntas även samverka med företag genom till exempel sponsring. Detta är inte helt oproblematiskt eftersom andra sektorer kan ställa krav på motprestationer som är svåra för kulturen att uppfylla. Näringslivet förväntar sig att det symboliska kapital som förvärvas genom kultursamarbeten ska konverteras till ekonomiskt kapital med tiden, vilket är svårt att garantera. Skatteverket slår fast att ”om marknadsvärdet av motprestationen

⁷² Beckman, Svante & Månsson, Sten (red.), *Kultursverige 2009: problemanalys och kulturstatistik*, Sörlins förlag, Linköping, 2008, <http://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:220733>, s. 63.

understiger sponsringsutgiften medges avdrag endast för värdet av motprestationen.”⁷³ Att bevisa att värdet av motprestationens symboliska kapital kan konverteras till ekonomiskt kapital av samma värde som sponsringen är problematiskt eftersom kapital inte är statiskt. Broady (1990) konstaterar följande: ”Värdet av olika kapitalarter och reglerna för konvertering är ständigt föremål för strider.”⁷⁴ Detta innebär att om Regeringen Reinfeldt önskar se en ökad icke-offentlig finansiering av kulturen måste lagstiftningen och kulturpolitiken anpassas efter kapitalarternas komplexa natur.

Ann-Sofie Köping konstaterar i sin tur i *Kultursverige 2009: problemanalys och kulturstatistik* (2008) att ”[ä]ven om många röster höjs för ökat samarbete mellan kultur och näringsliv är exempel på sådana samarbeten ovanliga och oftast personberoende.”⁷⁵ Med det menar hon att det sällan är en tro på kulturen som en användbar kraft i företagsverksamheten som ligger bakom samarbeten, utan en chefs personliga kulturintresse. Detta innebär att en övertro på kulturens ekonomiska kvaliteter riskerar att rubba balansen mellan det kulturella och kommersiella för intet. Om det är en chefs personliga kulturintresse som möjliggör samarbete är en ekonomiserad kulturverksamhet troligtvis inte det som lockar, utan kulturverksamhetens konstnärliga innehåll och tillhörande symboliska kapital. Utgår man från att andra kulturverksamheter håller med respondenterna om att samarbete med näringslivet är bra så länge det är isolerat från den konstnärliga verksamheten kan även det vara en faktor som gör samarbeten sällsynta. Då måste verksamheten komma på andra tjänster, som lokaluthyrning i Form/Design Centers fall, att erbjuda samarbetspartnern. Frågan om hur man ska kunna ”sälja in” sin verksamhet är ett tecken på ekonomisering och i denna process är det viktigt att behålla en balans mellan det kommersiella och det kulturella för att inte minska verksamhetens symboliska kapital.

Respondenternas åsikter om kulturpolitiken och förändringar inom den pekar på att politikerna talar mycket om samverkan utan att göra något särskilt för att främja detta. En främjande åtgärd var projektet Kulturbryggan som under 2011-2012 beviljade medel till kulturprojekt som syftade till att ”utveckla nya former för kulturell verksamhet eller att utveckla nya sätt att finansiera kultur.”⁷⁶ Syftet med Kulturbryggan var både att främja

⁷³ Kultursponsring,
<http://www.skatteverket.se/rattsinformation/skrivelser/arkiv/ar/2009/skrivelser2009/13147649109111.5.6f9866931215a607a4f80001091.html>.

⁷⁴ Broady, 1990, s. 182.

⁷⁵ Beckman, Svante & Månsson, Sten (red.), 2008, s. 85.

⁷⁶ Klerby, Anna, *Finansieringsmodeller för konst och kultur – En kartläggning av problem, teori och goda exempel*, Myndigheten för kulturanalys, Stockholm, 2012, s. 20.

nyskapande kulturprojekt och att undersöka möjligheterna för breddad finansiering. Detta projekt lade dock återigen ansvaret på kulturverksamheterna att vara innovativa och skaffa icke-offentlig finansiering. Att även en kulturverksamhet som Form/Design Center, som enligt respondenterna har ett kortare steg till samverkan med näringslivet än andra kulturverksamheter, har svårt att genomföra de föreslagna förändringarna tyder på att ekonomiseringen av kulturområdet inte kommer att fortskrida om inte staten hjälper till. Det finns en öppenhet hos respondenterna inför samverkan med näringslivet, men utan konkret hjälp i form av ändrade skatteregler och liknande finns det risk för att man ändå inte kan möta de offentliga uppmaningarna till samarbete och breddad finansiering.

Att kulturverksamheter i dag förväntas vara mer säljande och skaffa icke-offentlig finansiering är problematiskt eftersom det konstnärliga fältet är anti-ekonomiskt till sin natur. Denna kulturpolitiska förändring tyder på att Regeringen Reinfeldts habitus får dem att behandla kulturområdet på samma sätt som de behandlar andra områden utan att ta med denna motsättning i beräkningen. Ett annat exempel på detta är att bidragsgivarna använder samma nyckeltal (besökssiffror och liknande) för att kontrollera kulturen som inom andra områden. Detta för att försöka mäta verksamheternas kvalitet trots att kulturens värde är svårt (omöjligt?) att definiera med hjälp av siffror. Vad avgör att en utställning har varit kvalitativ? Besöksantal? Att man väckt tankar? Att man berör? Köping (2008) konstaterar att trots att de flesta är överens om att det är svårt att mäta kulturens värde så har detta inte resulterat i specifika kvalitativa utvärderingar för kulturen.⁷⁷ Detta tyder på att Regeringen Reinfeldt förväntar sig att kulturverksamheterna ska anpassa sig till det kvantitativa ekonomiska tänkandet med fokus på ekonomiskt kapital, istället för att kulturpolitiken ska anpassa sig till kulturens kvalitativa karaktär där symboliskt kapital är i fokus.

Form/Design Centers placering inom designfältet kan förklara varför respondenterna beskriver att utvecklingen från en ”renodlad” ideell förening har pågått i flera årtionden, med tanke på att man inom detta fält inte förnekar marknaden på samma sätt som inom det helt konstnärliga fältet. Bourdieu menar att det kulturella produktionsfältet styrs av två logiska motpoler: den rena konstens anti-ekonomi och handelns anpassning efter en existerande efterfrågan från klientelet. Ju mer en verksamhet anpassar sitt utbud efter en redan existerande efterfrågan, desto närmare rör den sig mot den kommersiella polen.⁷⁸ Design – till exempel industridesign – nyttjas i hög grad i kommersiella sammanhang och kan sägas ligga relativt

⁷⁷ Beckman, Svante & Månsson, Sten (red.), 2008, s. 86.

⁷⁸ Bourdieu, Pierre, *The rules of art: genesis and structure of the literary field*, Stanford Univ. Press, Stanford, Calif., 1995, s. 142.

nära den kommersiella polen. Det kan innebära att Form/Design Centers habitus får dem att bemöta externa drivkrafter till förändring på sätt som leder till en ökad ekonomisering eftersom det inte känns så onaturligt för dem. Mer traditionella konstinstitutioner ligger däremot närmare den anti-ekonomiska polen, vilket gör det svårare för dem att ekonomisera sin verksamhet. De förlorar även symboliskt kapital vid kommersiell verksamhet i högre grad än verksamheter inom designfältet, vilket i sin tur kan leda till minskat ekonomiskt kapital som offentligt stöd. Goda besökssiffror uppskattas av bidragsgivarna, och ett minskat symboliskt kapital leder troligtvis till minskade besökssiffror.

Uppgifterna från Form/Design Centers personal bekräftar att kontinuerliga förändringar mot professionalisering äger rum, men huruvida dessa kan härledas till det politiska skiftet eller ej är svårt att säga. Verksamhetsberättelsen från 2012 visar dock att det under 2012 har skett en översyn av organisation och arbetssätt vilket har resulterat i en ledningsgrupp, förtydligade arbetsroller, en vision, målformulering, en verksamhetsplan och rutiner.⁷⁹ Det kan tyda på att det kulturpolitiska klimatet har fått ledningen att ekonomisera verksamheten en aning. Som konstaterats tidigare är det svårt att skilja externa drivkrafter till förändring från interna, och det kan därför vara ett omedvetet svar på ett förändrat klimat från verksamhetens sida. En konkret förändring som kan härledas till det politiska skiftet är att de numera får ca 25 % av sina bidrag från regionen, en effekt av kultursamverkansmodellen. En evolutionär förändringsprocess är dock pågående och har resulterat i en mer strukturerad organisation, vilket kan vara ett tecken på ett ekonomiserat tankesätt.

Baserat på respondenternas vittnesmål om vad som har förändrats inom organisationen faller typen av förändringarna inom Marshaks – citerad i Child (2005) – metaforiska kategorier ”Bygga och utveckla” och ”Förflytta och omlokalisera”. Att man skapat arbetsgrupper, förtydligat roller och skapat ramar för nya verksamhetsområden passar inom den första metaforen, vilken innebär att man erkänner möjligheten att konstruktivt bygga vidare på den existerande strukturen, men att denna struktur fungerar tillräckligt bra för att behållas. Man söker alltså hela tiden efter förbättringar inom det existerande systemet.⁸⁰ Att man rört sig från en platt organisation till en mer hierarkisk och att ledningen har initierat förändringarna passar mer ihop med metaforen ”Förflytta och omlokalisera”, som innebär att den högsta ledningen styr förändringen mot en på förhand bestämd slutdestination. Det är alltså en övergång från ett tillstånd till ett annat⁸¹, i det här fallet från en ganska platt struktur

⁷⁹ Form/Design Center, *Verksamhetsberättelse 2012*, Malmö, 2013

⁸⁰ Child, 2005, s. 282.

⁸¹ Child, 2005, s. 282.

till en hierarkisk. Dessa förändringar tyder på en professionalisering av verksamheten, att man strukturerar den för att arbeta mer effektivt och för att möta externa krav på verksamheten.

Som respondenterna konstaterar är syftet bakom vissa organisationsförändringar att leva upp till kraven – samverka med näringslivet, riktiga handlingsplaner och en tydlig organisation – från stat och region för att få ökade bidrag. Eftersom de flesta kulturverksamheter är beroende av offentligt stöd för sin överlevnad kan det vara en oundviklighet att ekonomisera sin organisation eftersom man inte har råd att riskera ett minskat eller indraget stöd.

En övergripande slutsats gällande det politiska skiftet är att kulturen har fått ett ökat ansvar för sin egen finansiering och förväntas agera utanför sin egen sfär i samarbeten med andra områden. Betoningen av alla samhällssektors ansvar för kulturen, kulturverksamheternas ökade ansvar för icke-offentlig finansiering, uppmuntran till samverka och användningen av frivilligarbetare, främjandet av kulturella och kreativa näringar och den instrumentella synen på kultur kan alla ses som politiska faktorer som bidrar till ökad ekonomisering av kulturen och indikerar en vilja att Sverige ska ta efter kulturpolitiken i länder som Storbritannien och USA, vilka i högre grad använder sig av privata finansiärer och volontärer. Vissa förändringar, som att man ska kunna sälja in sig själv och sin verksamhet, kan dock vara resultatet av allmänna samhällsförändringar snarare än konsekvenser av det politiska skiftet.

Respondenternas vittnesmål pekar på att kulturverksamheter dels förväntas professionalisera sin organisation för att få mer/behålla sina bidrag, dels kommersialisera sin verksamhet för att få till stånd samarbeten och extern finansiering. Intervjustudien visar även att politikernas ambition gällande kulturområdets ekonomisering anses vara svår att genomföra utan en förändring av systemet, exempelvis genom ändrade regler för kultursponsring.

4.1 Denna uppsats och framtida forskning

Denna uppsats kan användas som en del av framtida forskningsarbete för att undersöka ekonomiseringen av kulturområdet, förslagsvis som ett komplement till en studie som syftar till att utvärdera den nya kulturpolitikens konsekvenser för Region Skåne. Den djupgående intervjustudien kan byggas vidare på och bli en del av en omfattande fallstudie för att undersöka hur en kulturverksamhet påverkats av kulturpolitiska krav och uppmaningar och vilka förutsättningar en kulturverksamhet har för att genomföra dessa i praktiken. Det kan

även vara intressant för politikerna att få en insyn i vad som fungerar och vad som inte gör det enligt de som i sitt dagliga arbete ska försöka anpassa sin verksamhet efter kulturpolitiken.

Ytterligare forskning behövs för att utvärdera den nuvarande kulturpolitiken och för att bilda underlag för en kulturpolitik som tar hänsyn både till kulturens unika förutsättningar och kvaliteter och de fördelar och nackdelar som en ökad ekonomisering av kulturen innebär.

5. Sammanfattning

Denna uppsats syftar till att synliggöra konsekvenserna av den nya kulturpolitik som formulerats av Regeringen Reinfeldt. Då det är omöjligt att i en kandidatuppsats synliggöra alla konsekvenser av denna kulturpolitik har jag valt att göra en dokumentstudie för att visa skillnaderna mellan Regeringen Perssons och Regeringen Reinfeldts kulturpolitik och samtidigt göra en undersökning på gräsrotsnivå i form av en intervjustudie med personal från Form/Design Center i Malmö. Uppsatsens hypotes är att det politiska skiftet har inneburit en ekonomisering av kulturen, vilket prövas i de empiriska undersökningarna. Det teoretiska ramverket består av Bourdieus nyckelbegrepp kapital, fält och habitus samt organisationsteori.

Dokumentstudien består av sammanfattningar och analys av *Proposition 1996/97:3: Kulturpolitik* och *Proposition 2009/10:3: Tid för kultur*. Den visar att regeringarna delar visionen om att skapa en långsiktig kulturpolitik som främjar ett levande kulturarv, konstnärlig förnyelse, mångfald och som möjliggör att alla kan delta i kulturlivet. Regeringen Reinfeldt betonar dock att alla samhällsområden ansvarar för kulturen, och kulturområdet förväntas vända sig till de andra samhällsområdena för icke-offentlig finansiering och samarbeten.

Intervjustudien består av redovisat och tolkat material från en ca 50 minuter lång gruppintervju med tre respondenter och ett kompletterande mailsvar. Studien visar att verksamheten genomgår en kontinuerlig professionaliseringsprocess och att de upplever ökade offentliga krav på att kulturverksamheter ska samverka med näringslivet för att få sponsring och liknande.

Politiska faktorer som bidrar till ökad ekonomisering av kulturen är betoningen av alla samhällssektors ansvar för kulturen, kulturverksamheternas ökade ansvar för icke-offentlig finansiering, uppmuntran till samverkan och användningen av frivilligarbetare, främjandet av kulturella och kreativa näringar och den instrumentella synen på kultur. Dessa

faktorer indikerar även en politisk vilja att Sverige ska ta efter kulturpolitiken i länder som i högre grad använder sig av privata finansiärer och volontärer.

Respondenternas vittnesmål pekar på att kulturverksamheter dels förväntas professionalisera sin organisation för att få mer/behålla sina bidrag, dels kommersialisera sin verksamhet för att få till stånd samarbeten och extern finansiering. Politikernas ambition gällande kulturområdets ekonomisering är svår att genomföra utan en förändring av systemet, exempelvis genom ändrade regler för kultursponsring.

Källförteckning

Litteratur

- Agborg, Mette och Bolander, Malin, *Kulturpolitik som instrument: en idéanalys av propositionen Tid för kultur*, Högskolan i Borås, 2011
- Alvesson, Mats & Kärreman, Dan, "Constructing Mystery: Empirical Matters in Theory Development", i *Academy of Management Review*, 2007, vol. 32, nr. 4
- Alvesson, Mats & Sveningsson, Stefan, *Förändringsarbete i organisationer: om att utveckla företagskulturer*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2008
- Beckman, Svante & Månsson, Sten (red.), *Kultursverige 2009: problemanalys och kulturstatistik*, Sörlins förlag, Linköping, 2008,
<http://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:220733>
- Bourdieu, Pierre, *The rules of art: genesis and structure of the literary field*, Stanford Univ. Press, Stanford, Calif., 1995
- Bourdieu, Pierre, *Praktiskt förnuft: bidrag till en handlingsteori*, Daidalos, Göteborg, 1999
- Broadly, Donald, *Sociologi och epistemologi: om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, HLS Förlag, Stockholm, 1990
- Child, John, *Organization: contemporary principles and practice*, Blackwell, Oxford, 2005
- Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2009
- Harding, Tobias & Nathanson, Calle, *Under konstruktion: effekter av kultursamverkansmodellen 2010-2012*, Sveriges kommuner och landsting, Stockholm, 2012

Karlsson, David, *En kulturutredning: pengar, konst och politik*, Glänta produktion, Göteborg, 2010

Karlsson, Sandra, *Kultur som företag – en kvalitativ studie om åsikter kring privat finansiering av kultur*, Lunds universitet, 2012

Klerby, Anna, *Finansieringsmodeller för konst och kultur – En kartläggning av problem, teori och goda exempel*, Myndigheten för kulturanalys, Stockholm, 2012

Lantz, Annika, *Intervjumetodik, 2.*, [omarb.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2007

Righolt, Niels (red.), *En rapport om Form/Design Center*, Malmö stad, Malmö, 2010

Stenström, Emma, *Konstiga företag*, Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögsk. (EFI), Diss. Stockholm : Handelshögsk., Stockholm, 2000
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hhs:diva-628>

Yin, Robert K., *Fallstudier: design och genomförande*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2007

Regeringens proposition 1996/97:3: Kulturpolitik, Stockholm, 1996

Regeringens proposition 2009/10:3: Tid för kultur, Stockholm, 2009

Otryckta källor

Form/Design Center, *Verksamhetsberättelse 2012*, Malmö, 2013

Cederholm, Evelina, *Gruppintervju på Form/Design Center*, Malmö, 2013-05-06
Transkribering finns i uppsatsförfattarens ägo, går att begära ut.

Hemsidor

lärande organisation. <http://www.ne.se/lärande-organisation>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2013-06-03.

Sveriges regeringar under 100 år. <http://www.regeringen.se/sb/d/2460/a/14591>, Regeringskansliet, hämtad 2013-06-03.

Kort om samverkansmodellen. <http://www.regeringen.se/sb/d/14028/a/158282>, Regeringskansliet, hämtad 2013-06-03.

Kultursponsring.

<http://www.skatteverket.se/rattsinformation/skrivelser/arkiv/ar/2009/skrivelser2009/13147649109111.5.6f9866931215a607a4f80001091.html>.

Skatteverket, hämtad 2013-06-03.

”Det funkar inte så här”. <http://www.dik.se/artikel/19367/%E2%80%9Ddet-funkar-inte-sa-har%E2%80%9D>.

DIK, hämtad 2013-06-03.

Kulturekonomi. www.kulturekonomi.se

Form/Design Center. www.formdesigncenter.com

Bilagor

Bilaga 1 – Intervjuplan inkl. intervjufrågor

Intervjuplanen är gjord med enskilda intervjuer i åtanke och har utformats med stöd av kapitel 4 ”Att planera innehållet i och uppläggningsen av en intervju” i *Intervjumethodik* (Lantz, 2007).

1. Intervjuns ramar

- Ca 1 timmes intervjutid är att räkna med.
- Intervjun dokumenteras med hjälp av ljudinspelning och datoranteckningar.
- Resultaten kommer att bli en del av kandidatuppsatsen empiriska material, vilket i sin tur används för att dra slutsatser och pröva hypotesen.
- Intervjumaterialet kommer att mailas till respondenterna för godkännande innan uppsatsen publiceras för att kontrollera att svaren har uppfattats korrekt.

2. Intervjuns etik

- Respondenterna kommer inte att nämnas vid namn om de inte vill.
- Intervjumaterialet sparas i ett år, med tanke på att uppsatsen kan komma att behöva kompletteras.
- Endast en av intervjuerna kommer att transkriberas i sin helhet. Transkriberingen kommer inte att publiceras i uppsatsen, men den måste gå att begära ut i samband med opponering och dylikt.
- Respondenterna har när som helst rätt att dra tillbaka sin medverkan, oavsett hur långt arbetet har fortskridit.

3. Intervjuns uppläggning

- Intresseområdet för intervjun rör ekonomi, kultur och kulturpolitik.
- Intervjun består av tre frågeområden och nio huvudfrågor. Utöver detta kommer följdfrågor att ställas.
- Syftet med intervjun är att synliggöra hur det politiska skiftet har påverkat en kulturverksamhet och om det även har påverkat personalens syn på relationen mellan kultur och ekonomi.
- Frågeställningen är: Hur har Form/Design Centers verksamhet/organisation förändrats till följd av det politiska skiftet? och Har personalens syn på relationen mellan kultur och ekonomi förändrats i takt med politiken?

Inledningsfrågor/bakgrundsvariabler:

1. Hur länge har du jobbat på Form/Design Center?
2. Hur länge har du varit verksam inom kultursektorn?
3. Hur känner du inför relationen mellan kultur och ekonomi?
 - Ska de vara åtskilda?
 - Kan de gynna varandra?
 - Har du alltid känt så eller har det ändrats med åren?

Frågor om kultursektorn:

1. Upplever du att kultursektorn har genomgått stora förändringar under 2000-talet?
 - Om ja: Hur har dessa förändringar sett ut enligt dig?
 - Om ja: Hur har dessa förändringar påverkat kultursektorn?
2. Hur upplever du generellt att den nya kulturpolitiken mottagits inom kultursektorn?
 - Positiva till ett närmare samarbete med näringslivet/icke-offentlig finansiering?
 - Negativa till minskat stöd från staten och rädsla för att konsten ska ta skada?
3. Har det skett en förändring i relationen/stämningen mellan kulturverksamheter?
 - Mer konkurrens?
 - Friare?
 - Mer samarbeten?

Frågor om arbetsplatsens organisation:

1. Hur ser organisationen ut på Form/Design Center?
 - Arbetsgrupper?
 - Platt struktur?
 - Tydliga ansvarsområden?
2. Har organisationen alltid sett ut som den gör i dag?
 - Om inte: Hur har den förändrats?
 - Om inte: Vad tror du ledde till dessa förändringar? Externa faktorer? Interna faktorer?
 - Om inte: Har majoriteten av förändringarna varit planerade av ledningen eller skett kontinuerligt på initiativ av organisationsmedlemmarna?
3. Vad var/är syftet med stora förändringar i organisationen?
 - Vilken målsättning finns?

4. Hur har större förändringar i organisationen mottagits av personalen?
 - Vilka förändringar har mottagits väl och vilka har kritiserats?
 - Vad har sagts om de olika förändringarna?
5. Vad skulle du säga att Form/Design Centers största utmaning är i dagsläget?